

Fıkhi Açıdan Cinsiyet Olgusuna Genel Bir Bakış

Ülfet Görgülü*

İslâm fitrat dinidir.¹ Onun fitrat dini oluşu, diğer bir ifadeyle dinî bildirim ve düzenlemelerin insanın yaratılış ve doğasına uygunluğu, cinsiyet ve cinsellik alanında da kendisini göstermektedir. İslâm, insanın cinsel duygularına önem vermekte ve bunun meşru ölçüler içinde evlilik birliğinde yaşanmasını istemektedir.

“Şüphesiz O, iki cinsi, erkeği ve dişi yaratandır.”² ayeti Yüce Allah’ın sonsuz kudreti ve yaratıcılığını duyurduğu gibi insanı erkek ve dişi olmak üzere iki cins hâlinde yarattığı, bir üçüncü cinsin ya da cinsiyetsiz bir yapının olamayacağı hakikatine de dikkat çekmektedir. İnsanın kadın ve erkek şeklinde iki cins hâlinde var edilmiş olması ve birbirine karşı taşıdıkları fiziksel/duygusal meyil³, konunun fitri boyutunu ortaya koymaktadır. Evlilik ve aile olma, iki cins hâlinde yaratılmış olmanın bileşkesidir. Kur’an’ın ilgili ayetlerinden, nesil ve nesebin devamının da bu düalist yapının korunmasına bağlı olduğu anlaşılmaktadır.⁴

Cinsiyet, anne ve babanın cinsiyet kromozomlarının kombinasyonu ile oluşmaktadır. Erkeğin spermelerinde X veya Y kromozomu bulunmaktadır. Kadının üreme hücresi olan yumurtada ise daima X kromozomu vardır. Annenin X kromozomu babadan gelen X kromozomu ile birleştiğinde bebeğin cinsiyeti dişi; Y kromozomu ile birleştiğinde ise cinsiyet erkek olmaktadır.

Dolayısıyla kromozomal/genotipik cinsiyet, döllenme anında oluşmaktadır. Bu ilk aşamayı sırasıyla, üreme hücrelerini salgılayan gonadların ve iç genital organların oluşum safhaları takip etmektedir. Kişinin görünümüne göre/fenotipik cinsiyeti ise dış genital organlara göre tespit edilmekte olup bu daha çok hormonlarca şekillenir. Seksüel organların bu şekilde normal gelişiminin yanı sıra seksüel gelişimlerini dişi veya erkek yönünde tamamlayamamış, bu yüzden bazı genital organ taslakları ara kademelerde kalmış olan kimseler de bulunabilmektedir. İç ve dış genital yapıların atipik gelişimiyle ilişkili bir grup konjenital durumu kapsayan söz konusu bozukluklar “disorders of sexdevelopment/cinsiyet gelişim bozuklukları”, “interseks” ya da “hermafroditizm” olarak adlandırılmıştır.⁵ Doğuştan gelen bir hastalık olarak cinsiyet

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

¹ “O hâlde sen hanîf olarak bütün varlığınla dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah’ın yaratmasında değişme olmaz. İşte doğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler.” Hayreddin Karaman vd., Kur’an Yolu Meali (Ankara: DiB Yayınları, 2018); er-Rûm 30/30.

² en-Necm 53/45.

³ Âl-i İmran 2/14.

⁴ en-Nisâ 4/1; el-Hucurât 49/13.

⁵ Selma Feldman Witchel, “Disorders of Sex Development”, *Best Practice Research Clinical Obstetrics Gynaecology* April 48/2018, 90; Zeki Bayraktar, *İnterseks, Hermofrodit ve Eşcinsel Norm ve Norm Dışı Cinsellik Farklar, Nedenler, Öneriler* (İstanbul: Motto, 2. Basım, 2021), 13-16, 43-44. “Disorders of sex development” kavramının belirsizliği ve “disorders” tabirinin tanımlayıcı olmanın ötesinde normatifik içerdiği gerekçesiyle Alman Etik Konseyi tarafından hazırlanan raporda “differences of sex development/cinsiyet gelişim farklılıkları” ifadesinin kullanılması daha doğru bulunmuştur. Bkz. İlhan İlkılıç - Adem Az, “Cinsiyet Gelişim Farklılığında Etik Sorun Alanları”, *Cinsiyet Gelişim Bozuklukları*, Ed. Deniz Demirci vd. (İstanbul: Türk Üroloji Akademisi Yayını, 2023),

gelişim bozukluklarında çeşitli cerrahi ve/veya hormonal tedavi yöntemleri uygulanmaktadır.⁶

Cinsiyet gelişim bozukluğuna sahip bireylerin klasik fıkıh literatüründe “hünsâ” olarak isimlendirildiği görülmektedir. Fakihler tarafından hünsâ, “kendisinde her iki cinsin genital organları bulunan ya da herhangi bir genital organa sahip olmayan kimse”⁷ şeklinde tanımlanmış, cinsiyetinin tayin edilebilir olup olmamasına göre de hünsâ-i gayri müşkil/cinsiyeti tayin edilebilen ve hünsâ-i müşkil/cinsiyeti tayin edilemeyen olarak iki kısımda ele alınmıştır.⁸ Fakihlerin bu meseleyi gündemlerine almış ve detaylarıyla incelemiş olmaları önem arz etmektedir. Zira ibadet, nikâh, cenaze teşyî, miras gibi pek çok dinî ve hukuki sorumluluğun usulünce ifasına yönelik olarak, bu durumdaki kişilerin cinsiyetlerinin tayinine önem verdikleri, bunu temin için çeşitli kriterler geliştirdikleri görülmektedir.⁹ Fukahanın bu çabası, cinsiyet gelişim bozukluğu bulunan kimseleri birey ve hukuki bir şahsiyet olarak değerli görmelerinin, toplumsal hayata katılımlarını sağlamanın bir tezahürüdür. Cinsiyet gelişim bozukluğunun tıbben gerekli görülen hormonal ve cerrahi müdahalelerle tedavi edilmesi, dinin tedavi olmaya yönelik öğretileri¹⁰ çerçevesinde değerlendirilir ve dinî açıdan bir sakınca teşkil etmez.

Cinsiyetle ilgili üzerinde durulabilecek diğer bir husus “genderdysphoria/cinsiyet hoşnutsuzluğu” olarak nitelendirilen durumdur. Cinsiyet hoşnutsuzluğu, DSM-V’te (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders/Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı)¹¹ “kişinin benimsediği cinsiyet kimliği ile doğumda atanmış (biyolojik) cinsiyeti arasındaki uyumsuzluktan kaynaklı rahatsızlık hâli” olarak tanımlanmıştır.¹² Cinsiyet hoşnutsuzluğu transseksüelliği de içeren semsiye bir kavramdır.¹³

Cinsiyet hoşnutsuzluğuna ilişkin durumlar, DSM-IV’de “cinsiyet kimliği bozukluğu” olarak zihinsel rahatsızlıklar kategorisinde değerlendirilmiş, ilgili tedavi yaklaşımları da zihnin bedenle uyumunun temin edilmesi yönünde belirlemiştir. DSM-V’in cinsiyet hoşnutsuzluğunu, cinsiyet kimliğinin bir bozukluğu olarak değil,

273-274. Bununla birlikte cinsiyet gelişim bozukluğu tabirinin bilim çevrelerinde yaygın olarak kullanımının benimsendiği görülmektedir.

⁶ Bayraktar, *İnterseks, Hermofrodit ve Eşcinsel*, 35-36.

⁷ Burhâneddîn Mergînânî, *el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, thk. Talal Yusuf (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1431/2010), 4/546; Muhammed Emin b. Ömer b. Âbidîn, *Reddül-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1386/1966), 6/727.

⁸ Muvaffakuddîn ibn Kudâme, *el-Muğnî*, thk. Abdullah b. Abdu'l-muhsin et-Türkî - Abdulfettah Muhammed el-Hulv (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1417/1997), 9/108-109; Abdullah b. Mahmûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'îli'l-Muhtâr* (Kahire: Matbaatü'l-Halebî, 1356/1937), 3/39.

⁹ Söz konusu kriterlerle ilgili bkz. Hilal Özay, İslâm Hukukunda Hünsâ (Çift Cinsiyetliler), *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2002), 295-318; Mine Doğan - Merve Özyakal, “Klasik Fıkıhın Cinsiyet Gelişim Bozukluklarına Bakışını Yeniden Düşünmek: Güncel Tıbbî Bilgi Açısından Bir İnceleme”, *İslâm Tetkikleri Dergisi* 8/2 (2023), 809-825.

¹⁰ Ebû Dâvûd, “Tıb”, 1; Müslim, “Selam”, 69.

¹¹ DSM-V, Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) tarafından hazırlanmış olan ve ülkemizde de kullanılmakta bulunan uluslararası teşhis ve tedavi kılavuzudur.

¹² American Psychiatric Association, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders Fifth Edition DSM-5* (Washington DC: American Psychiatric Press, 2013), 451.

¹³ Bayraktar, *İnterseks, Hermofrodit ve Eşcinsel*, 192.

doğumda tayin edilen cinsiyetle cinsiyet kimliği arasındaki uyumsuzluk şeklinde tanımlamasının ardından, tıbbi müdahalelerde de bedeninin zihne oryante edilmesi yönünde bir paradigma değişimine gidilmiştir.¹⁴ Konuyla ilgili çalışmalarda cinsiyet hoşnutsuzluğu yaşayan çocukların büyük çoğunluğunda (%85,2) bu durumun ergenlik civarı veya sonrasında gerilediği bildirilmiştir. Günümüzde “onarıcı terapi” olarak nitelendirilen, çocuklarda cinsiyet disforisini azaltmaya yönelik müdahaleler çeşitli çevrelerce eleştirilmekte, örneğin Amerikan Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi Akademisi’nin, cinsiyete uygun olmayan davranışları değiştirmeyi amaçlayan her türlü psikolojik tedaviye karşı bir tutumu benimsediği kaydedilmektedir.¹⁵ Buna karşın disforiyi onaylayıcı terapiler ve destekleyici hormonal tedavilerin teşvik edildiği belirtilmekte,¹⁶ dolayısıyla söz konusu girişimlerle trans kimliklerin normalleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Cinsiyet kimliği bozukluğu olan yani kendisini karşı cinse ait hissedenden kimseye psikolojik açıdan uygulanacak terapiler, fıkhen tedavi kapsamında değerlendirilir. Ancak karşı cinse benzeme talebiyle cinsiyeti değiştirmeye yönelik bedene yapılacak müdahaleler, Allah’ın yarattığını değiştirme¹⁷ anlamında değerlendirilerek dinen caiz görülmez.¹⁸

İslâm’ın bireyin cinsel duygularını ve ihtiyaçlarını yok saymadığını, sahih bir nikâhla kurulan evlilik hayatının bu ihtiyacın karşılanmasının yegâne meşru ve fitri yolu olduğunu belirtmiştik. Cinsel duygu/arzuları yok etmeye çalışmak kadar bu arzuların sınırsız bir şekilde ve serbest olarak tatmini, bunun bir özgürlük olarak kabulü de fıtrata ters ve İslâmî öğretiyi aykırıdır. Dinî metinlerde cinsel eğilimlere dair getirilmiş düzenlemeler ve tespit edilmiş ilkeler bulunmaktadır. İffetin korunması, nesebin ve neslin muhafazası, cinselliğin evlilik birliği içinde yaşanması bu ilkelerin başında gelir. Bunun yanında gerek hemcinslerin gerek karşı cinslerin birbirine karşı mahremiyete dair uymaları gereken sınırlar belirlenmiş, ölçüler getirilmiştir.¹⁹

Fıkının iki temel kaynağı Kur’an ve Sünnet’te her türlü cinsel sapma yasaklanmıştır. Karşı cinslerin nikâhsız cinsel birlikteliği olan zinanın²⁰ yanı sıra erkek erkeğe (livata)²¹

¹⁴ Adem Az - Muhammet İhsan Karaman, “Çocukluk ve Ergenlikte Cinsiyet Disforisi: Güncel Yaklaşımlar ve Etik Sorunlar”, *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi* 28/3 (Eylül 2023), 434.

¹⁵ Jiska Ristory - Thomas J. Steensma, “Gender Dysphoria in Childhood”, *International Review of Psychiatry* 28/1 (2016), 13-20.

¹⁶ Az - Karaman, “Çocukluk ve Ergenlikte Cinsiyet Disforisi: Güncel Yaklaşımlar ve Etik Sorunlar”, 438.

¹⁷ “Allah şeytanı lânetlemiştir, o da “Kullarından belli bir pay alacağım, onları mutlaka saptıracağım, onları boş kuruntulara kaptıracağım, kesinlikle onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar, emredeceğim de Allah’ın yarattığını değiştirecekler” demiştir. Allah’ı bırakıp da şeytanı dost edinen kimse elbette apaçık bir ziyanı düşmüş olur.” en-Nisâ 4/119.

¹⁸ Din İşleri Yüksek Kurulu, *Tıp ve Sağlıkla İlgili Fetvalar* (Ankara: DİB Yayınları, 2020), 118.

¹⁹ en-Nûr 24/30-31; el-Ahzâb 33/59; Tirmizî, “Edeb”, 38.

²⁰ “Zinaya yaklaşmayın! Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur.” el-İsrâ 17/32.

²¹ “Lût’u da (peygamber gönderdik). Kavmine dedi ki: “Sizden önceki topluluklardan hiçbirinin (bu ölçüde) yapmadığı iğrençliği mi işliyorsunuz! Kadınları bırakıp da cinsel tatmin için erkeklerle yataşıyorsunuz. Doğrusu siz haddi aşan bir toplumsunuz.” el-A’raf 7/80-81; “İçinizden bu çirkin fiili işleyen ikilinin canlarını yakın. Eğer tövbe eder, durumlarını düzeltirlerse artık onlara eziyet etmekten vazgeçin; çünkü Allah tövbeleri çok kabul eden, çok merhametli olanıdır.” en-Nisâ 4/16.

ve kadın kadına (sihâk)²², hemcinsler arası cinsel ilişki dinen haram kılınmıştır. Söz konusu ilişki biçimlerinin Kur'an'da sû'/kötü, habâis/pis²³ ve fevâhiş/çirkin²⁴ davranışlar olarak nitelendirildiği görülmekte, dolayısıyla bunların birey, aile ve toplumu ifsat edici sonuçlar doğurduklarına dikkat çekilmektedir.

Cinsel sapmalarla ilgili değerlendirmelerde eğilim ile eylemi birbirinden ayrı ele almanın gerektiği ifade edilebilir. Bir kimsenin hemcinsine hissettiği cinsel yönelim normalden sapma olup tedavi olmayı gerektiren bir durumdur. Ancak eğilim eyleme döküldüğü andan itibaren haram sınırları aşılmış olur ve dinî/hukuki anlamda sonuç doğurur. Burada üzerinde durulması gereken diğer bir husus, bireysel bir davranış ile bir kimlik hareketinin birbirinden ayrı tutulmasıdır. Dinen yasaklanmış böyle bir fiilin ferdî olarak işlenmesi “haram” ve “günah” kavramlarıyla ifade edilir. Fakat ilgili eylem toplumu etkileyen bir kimlik hareketi hâline geldiğinde bu durum ferdî sapmaların ötesinde toplumsal bir boyut kazanmış olur. Eşcinselliği bir hayat tarzı hâline getirmiş olan Lût kavminin Kur'an'da şiddetle kınanmış olması ve bu çirkin fiil sebebiyle helak olduklarının bildirilmesi²⁵ bu durumun çarpıcı bir örneğidir. Aynı zamanda bu, Yüce Allah'ın tabiata yerleştirdiği cinsiyet merkezli düalist düzene karşı çıkış ve aile nizamını tehdit anlamına gelmektedir. O yüzden diğer semavi dinlerde de eşcinsel ilişkiler günah ve çirkin bir fiil olarak kabul edilmiştir.²⁶

Günümüzde kimi çevrelerce eşcinsellik bireysel bir hak ve tercih olarak görülmekte, karşılıklı rızanın bulunmasının böyle bir eylemi meşru kıldığı düşünülmektedir. Oysa dinen haram kılınmış bir fiile rıza, o fiili yasak ve günah olmaktan çıkarmaz. Günah işleyen bir kimse için ise pişmanlık duyarak vazgeçme ve tövbe etme imkânı her zaman mevcuttur. Eşcinsel eğilime sahip olup bundan kurtulmayı talep eden kişilere tıbbi, psikolojik, sosyal her türlü desteğin verilmesi önemli bir sorumluluktur. Aileye ve ilgili çevrelere düşen ise bu kimseleri kendilerine ve topluma kazandırmanın gayreti içinde olmaktır.

Öte yandan bireysel ve toplumsal sorunların çözümünde eğitimin büyük bir rolü ve önemi olduğu malumdur. Bu itibarla sağlıklı cinsel kimlik gelişiminin insan sağlığı, aile huzuru ve sürdürülebilir yaşama katkısını konu edinen çalışmaların eğitim süreçlerine dâhil edilmesi önem arz etmektedir. Sağlıklı cinsiyet kimliğinin kazanılmasında ailenin son derece etkin ve önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu yüzden anne babaların kız ve erkek çocuklarına rol modelliği yapma hususunda sorumluluklarının bilincinde olmaları gerekir. Üstelik bu, onların bigâne kalamayacakları en önemli yükümlülüklerinin başında gelir.

²² “Kadınlarınızdan çirkin fiilde bulunanlara karşı aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde tutun.” en-Nisâ 4/15.

²³ “Lût'a da hikmet ve ilim verdik; onu çirkin şeyler yapan kasaba halkından kurtardık. Gerçekten onlar yoldan çıkmış kötü bir topluluktu.” el-Enbiyâ 21/74.

²⁴ “De ki: Gelin, rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya iyilik edin. Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; biz, sizin de onların da rızkını veririz. Kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın. Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın yasakladığı cana kıymayın. İşte bunları Allah size emretti; umulur ki düşünüp anlırsınız.” el-En'âm 6/151.

²⁵ Hûd 11/81-83.

²⁶ Kitâb-ı Mukaddes (İstanbul: Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, 1985), Levililer 18/22; 20/13.

Kaynakça

- American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders Fifth Edition DSM-5* (Washington DC: American Psychiatric Press, 2013).
- Az, Âdem - Karaman, Muhammet İhsan. “Çocukluk ve Ergenlikte Cinsiyet Disforisi: Güncel Yaklaşımlar ve Etik Sorunlar”. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi* 28/3 (Eylül 2023), 433-440.
- Bayraktar, Zeki. *İnterseks, Hermofrodit ve Eşcinsel Norm ve Norm Dışı Cinsellik Farklar, Nedenler, Öneriler*. İstanbul: Motto, 2. Basım, 2021.
- Din İşleri Yüksek Kurulu. *Tıp ve Sağlıkla İlgili Fetvalar*. Ankara: DİB Yayınları, 2020.
- Doğan, Mine - Özyakal, Merve. “Klasik Fıkıhın Cinsiyet Gelişim Bozukluklarına Bakışını Yeniden Düşünmek: Güncel Tıbbî Bilgi Açısından Bir İnceleme”. *İslâm Tetkikleri Dergisi* 8/2 (2023), 809-825.
- İbn Âbidin, Muhammed Emin b. Ömer. *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1386/1966.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddin. *el-Muğnî*. thk. Abdullah b. Abdu'l-muhsin et-Türkî - Abdulfettah Muhammed el-Hulû. 10 Cilt. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1417/1997.
- İlkılıç, İlhan - Az, Âdem. “Cinsiyet Gelişim Farklılığında Etik Sorun Alanları”. *Cinsiyet Gelişim Bozuklukları*. Ed. Deniz Demirci vd. İstanbul: Türk Üroloji Akademisi Yayını, 2023.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Meali*. Ankara: DİB Yayınları, 2018.
- Kitâb-ı Mukaddes*. İstanbul: Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, 1985.
- Mergînânî, Burhâneddîn. *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*. thk. Talal Yusuf. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1431/2010.
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmûd. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-Muhtâr*. 5 Cilt. Kahire: Matbaatü'l-Halebî, 1356/1937.
- Özay, Hilal. İslâm Hukukunda Hüsnâ (Çift Cinsiyetliler). *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2002), 295-318.
- Ristory, Jiska - Steensma, Thomas J. “Gender Dysphoria in Childhood”. *International Review of Psychiatry* 28/1 (2016), 13-20.
- Witchel, Selma Feldman. “Disorders of Sex Development”. *Best Practice Research Clinical Obstetrics Gynaecology* 48 (April 2018), 90-102.